

ԳՆՆՁ ՅԱՆՆԵՐ

ՓԱՐՈՒՆ ՊԵՐՈՋ, ԽՈՍՐՈՎ ԿՈՒՆՏԱՆ, ՄԱՏԻՎԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Թարգմ. Յ. ԹԻՐԵԱՆՔԱՆ

(Շարունակություն)

92. Anšotaan val maman tešnektar homand?

— Val mano aomet-i niuk xobaš yeh-sund.

93. Anšotaan dayn gētih min maman vēš avaet andišitan?

— Min aobam-i šarih va konišn-i avarun va dočt-i piriptar va pataxšaih-i dušman-i anamurzitar.

94. Pavan maman vustaxantar avaet yehavuntan?

— Pavan aobam-i niuk va konišn-i frarun va dočt-i apiriptar va hamdin va sardar-i avoxšišniktar va datastanih.

95. Aobam katar šapir?

— Zak mano zaman-i cirih va šari-tayih-i sardaran kam aobaš yekavimunet.

96. Din-i katar šapir?

— Zak mano datakih-i yazatan va šē-danih-i šēdan, karpak mozd, venač-i puh⁷⁷ azaš paitaktar^{77a} va rač va račtik fraruntar va karpak pavan dattar jast yekavimunet.

97. Xota va sardar katar šapir?

— Zak mano anšota dosttar va hubam-vazitartar⁷⁸, va az gēhan niukih pavan anšotaan kartan pavan dattar.

98. Dost katam šapir?

— Zak mano mat pariattar⁷⁹, dayn ši-kafitakih ayibartar.99. Dost maman vēš⁸⁰?— Valman mano hairminišnitar⁸¹ va balistantar⁸² va carp-avactar⁸³.

100. Dušman mano vēš?

— Avar-minišnitar va azurtanan⁸⁵ va xortak nikirišnitar⁸⁶ va drošt avazan.

Մարդիկ իմ խիբ ծարաւի են յոյժ:

Այն (ամենայնի) յորում յոյս բարի գոյ (վասն հանդերձելոյ):

Մարդիկ յաշխարհի (աստ) յիմէ՞ իմիքն առաւել պարտին անդամել:

Ի ժամէ չարէ, եւ ի դործոյ ապառու՞մ, եւ ի բարեկամէ վրիպարարէ եւ յիշխանութենէ թշնամոյ անողոքի:

Ո՞ւմ վստահողոյն մարթի լինել:

Ժամու բարւոյ եւ դործոյ առաքինեաց եւ բարեկամի անվրիպարարի եւ համադէն սարգարի մեծաբաշխի եւ արդարադատի:

Ժամ ո՞ր (իցէ) լաւագոյն:

Այն յորում ժամանակն բոնութեան եւ չարութեան սարգարաց⁷⁵ քամ⁷⁶ տեւէ:

Դէն ո՞ր (իցէ) ընտրելագոյն:

Այն որով բարք հրեշտակաց եւ սատանայութիւն սատանաց, վատտակոց վարձք, փասս կամրջի յայտնագոյն (ցուցանի), եւ ոռհ եւ ուստութիւն առաւելապէս (յայտնի) եւ բարի դործոյ հատուցումն խոստացեալ լինի:

Տէր իշխան ո՞ր իցէ լաւագոյն:

Այն որ մարդասէր (է) եւ բարի ժամովճար եւ յաշխարհէ (աստի) բարիս մարդկան առնել արդար (համարի):

Բարեկամ ո՞ր իցէ լաւ:

Այն որ հասանէ ի գոչ եւ ի բեկման ձեռն կարկառէ:

Բարեկամ ո՞ր (իցէ) ընտրելի:

Այն որ բարեխոհացոյն եւ բարձրագոյն եւ ճարպաւաշխար (է):

Թշնամի ո՞վ աւելի:

Աւերամիտք⁸⁴ եւ կեղեքիչք եւ խորտանկատք եւ խտաւաչք:

75 farīd.

76 bīsh = առաւել:

77 khair minishn = բարեխոհ:

78 hālā, bālātar: Հոս զգացման բաճրութեան կ'ակնարկուի:

79 փաղցրախօս:

80 Աւերել, քանդելու հակամէտ:

81 āzurdan:

82 Մանր (խորտ) բաներու ուշադիր, ըմպիկիր:

101. Dost-i prašakeretih katam?

— Konišn-i frarun.

102. Dušman-i frašakeretih katam?

— Konišn-i sarīh.

103. Maman zak-i prašakeretih patayet va la vašupet?

— Anbar-i karpak.

104. Maman niuktar?

— Hamyah-i levatman šapiran.

105. Maman čutimandtar⁸⁹?

— Yetibunist-i levatman danakan.

106. Mamān hustigantār⁹⁰?— Huzvan-i rast-gubišn⁹¹.107. Maman besimtar⁹²?— Avi-bīmih⁹³.

108. Maman avi-bīmitar?

— Aobam-i niuk va xviškarih.

109. Maman fraoxtar⁹⁵?

— Avi-venač va hu-prajamih.

110. Maman ačanihtar?

— Avi-venčih va xorčandairih.

111. Maman arz-humandtar⁹⁸?

— Dušarmih levatman danakan va šapiran.

112. Maman rōšantar?

— Konišn-i danakan.

113. Maman frahantar?

— Vadman-i rātan.

114. Maman tangtar?

— Vadman-i pēnan.

115. Maman aprikantar⁹⁹?

— Aynin-i dātār.

116. Maman dimigiahtar?

— Patdahišn-i karpak-karan.

117. Maman avi-dimiahhtar?

— Patdahišn-i bazak-karan.

118. Maman patmanikiahtar?

— Kamak-i xorcandairan.

Բարեկամ հրաշակերտի⁸⁷ ո՞վ:

Գործք առաքինիք:

Թշնամի հրաշակերտի ո՞վ:

Գործք չարք:

Ի՞նչ (է) այն որ ցհրաշակերտ մնայ եւ ոչ ապականի:

Ամբար բարի գործոց:

Ի՞նչ լաւագոյն:

Համակեցութիւն⁸⁸ ընդ առաքինիս:

Ի՞նչ օգտակարագոյն:

Լինել ընդ իմաստունս:

Ի՞նչ հաստատագոյն:

Լեզու ուստագովի:

Ի՞նչ վստահոյն:

Աներկիւղութիւն:

Ի՞նչ աւելի աներկիւղ:

Ժամանակ բարի⁹⁴ եւ ինքնաշխատութիւն:

Ի՞նչ անդորրագոյն:

Ապեփառութիւն եւ բարեվախճանութիւն:

Ի՞նչ դիւրագոյն⁹⁶:Ապեփառութիւն եւ բաւասիրութիւն⁹⁷:

Ի՞նչ աւելի ցանկալի:

Կենակցութիւն ընդ իմաստունս եւ առաքինիս:

Ի՞նչ ոռհագոյն⁹⁹:

Վարք իմաստնոց:

Ի՞նչ արձակագոյն¹⁰⁰:Ձեռք ուստաց¹⁰¹:Ի՞նչ թանկագոյն¹:

Ձեռք ազահաց:

Ի՞նչ աւելի զովելի:

Ունակութիւն տալոյ:

Ի՞նչ աւելի արժանի առնելոյ փութապէս:

Վարձատրել³ գրարեգործս:

Ի՞նչ աւելի յապաղելի:

Պատիժ մեղաւորաց:

Ի՞նչ աւելի պայմանելի⁴:

Կամք (իղձ) սակաւահամութեան:

97 Սակաւագետութիւն:

98 arzūmandtar:

99 Պայծառագոյն:

100 Բաց, պարզ:

101 Առատաձեռնութիւն:

1 Նեղ:

2 afrin = Վարձ (նեմ):

3 Բուն բառք «պատիժ» կամ «պատուհան» է = pādāsh, բայց պ. ի մէջ իմաստը շփոթ ըլլալուն զանց բերեք:

4 Ո՞ր իղձը աւելի պարկեշտ է:

87 Թարգմանութեան տուր:

88 Կենակցութիւն:

89 sudmandtar:

90 Թէպէտեւ այս ընթերցումը զբնիք հետեւե-

լով փոխառնի, սակայն վստահ չենք. թերեւս hu-

stvar լինի, ինչպէս իմաստն ալ կը պահանջէ:

91 Z bān-i rāstgū.

92 Բիբիմի:

93 Բարեկեցութիւն:

94 farāhtar:

95 Խաղաղասէտ:

119. Maman hu-buitar ⁵?
— Hō-çrōbih.
120. Maman giramiktar?
— Patirišn-i ⁶ framan-i ⁷ abitar ⁸ va amitar ⁹ va hērpāt.

121. Pratum ¹⁰ danišnān pavan min dīn.

Gopt yekavimūnet aigh kola ¹¹ anšota mano val dat-i ¹² dah-panj šanteh ¹³ yemtūnet, adinaš denman human-i loin bara xaditunistan avāet aigh

1. Li mano humanam?
2. Va mano napšman humanam?
3. Va min aigh mat humanam?
4. Va laxvar val aigh vazrunam?
5. Va min katam patvant va toxmak humanam?
6. Avam māmān xviškarih-i gētiḥ?
7. Va māmān mozd-i minōi?
8. Va min minōi mat humanam ayup pavan gētiḥ yehevunt humanam?
9. Va Auharmazd napšman humanam ayup Ahriman?
10. Yazadan napšman humanam ayup šēdanān?
11. Šapiran napšman humanam ayup šaritaran?
12. Martum humanam ayup šēda?
13. Avam raç cigōn?
14. Avam dīn katam?
15. Avam māmān çut?
16. Avam māmān zian?
17. Avam māmān doçt?
18. Avam māmān dušman?
19. Bunyat-i ayuk ayup thalin?
20. Va min mano niukih?
21. Va min mano joçariḥ ¹⁴?
22. Va min mano rōšanih?
23. Va min mano tarikih?
24. Va min mano hu-buyih?
25. Va min mano gandakih?
26. Va min mano datistanih?
27. Va min mano adatistanih?

⁵ bui = բայր:

⁶ pazirash, pazirāy:

⁷ farmān:

⁸ padar:

⁹ mādār:

¹⁰ Որ էլ partum կամ fartum է /part = fard է = հաստ, մի:

Ի՞նչ աւելի լաւարդոյր:
Սոսրովութիւն:
Ի՞նչ մեծայարդ:
Ընդունելութիւն հրամանի հօր եւ մօր
եւ հրպետի:

Առաջինն ի գիտութիւնս (է) ճանաչումն
դէնի:

Ասացեալ է (ի նախնեաց) թէ ամենայն
մարդ որ ի տիւ տառն եւ հինգ ամաց մտանէ,
նա զայսոսիկ զլինելութեան հանգամանս ճա-
նաչել պարտի թէ:

Ես ո՞վ եմ:
Եւ որպիսի՞ ոք եմ:
Եւ ուստի՞ եկեալ եմ (այսօր):
Եւ զարձեալ ո՞ւր պարտիմ երթալ:
Եւ յորմէ՞ պատուանդէ եւ տոհմէ իցեմ:

Եւ իմ ի՞նչ սեփական զործ յաշխարհի:
Եւ ի՞նչ վարձք յերկինս:
Եւ յերկնի՞ց արդեօք եկեալ իցեմ թէ
յերկրէ աստի իցեմ:

Եւ յԱւարմազդա՞յ անձնէ իցեմ թէ
Ահրիմանայ:

Ի հրեշտակա՞յ ազգէ իցեմ թէ ի սասա-
նանց:

Յառաքինեա՞յ ազգէ իցեմ թէ չարազոր-
ծաց:

Մա՞րդ իցեմ թէ սատան:
Եւ իմ ուս՞ զի՞նչ գոյն:
Իմ դէն ո՞րպիսի:
Իմ ո՞ր (իցէ) շահ:
Իմ ո՞ր (իցէ) գեան:
Իմ ո՞ր (իցէ) բարեկամ:
Իմ ո՞ր (իցէ) թշնամի:
Ի բնէ միոջէ՞ (իցեմ) թէ յերկուց:

Ուստի՞ բարութիւն:
Եւ ուստի՞ մոլորութիւն:
Եւ ուստի՞ ոռչնութիւն:
Եւ ուստի՞ մթաբք:
Ուստի՞ բարերութիւն:
Ուստի՞ ներութիւն:
Ուստի՞ դատաստան ¹⁵:
Ուստի՞ անիրաւութիւն:

¹¹ kull:

¹² dat = տիք:

¹³ sanat = ամ:

¹⁴ judāy = զատութիւն, անջատութիւն Մազդե-
զանց դէնէ, ապա մոլորութիւն:

¹⁵ Արդարութիւն, իրաւունք:

28. Va min mano avoxšaišn?
29. Va min maño anamurzišn?

122. Kano vazitar-i cim gadman madam hanxatunet, ham-aitun-aš va ravišn-i mian-jikih pavan raç-i xrat avigomaniah sazet xavitunistan aigh:

1. Min minōi yetunt homanam, la pavan gētiḥ yehvunt homanam.
2. Afrit ¹⁷ homanam la yehvuntak.
3. Auharmazd napšman homanam, la Ahriman.
4. Yazatan napšman homanam, la šēdanān.
5. Šapiran napšman homanam, la šaritaran.
6. Anšota homanam, la šēda.
7. Auharmazd dam homanam, la Ahriman dam.
8. Avam patvand va toxmak-i Gayomarth ¹⁸.
9. Avam amm ¹⁹ çpantarmat.
10. Avam ab ²¹ Auharmazd.
11. Avam martumih minmašia va mašianih mano pratum patvant va toxmak min Gayomarth yehvunt homand.

12. Avam varzišn xviškariḥ va parizpanih denman aigh Auharmazd pavan aitiḥ hamak yehvuntaš va hamak anōšak xotāiš akanarakih va avizakih, va Ahriman pavan loitiḥ va anbīnih yehvuntaš minitan ²⁷.

13. Va napšmantan pavan xvašihših-i Auharmazd va amšaspandan daštan.
14. Va min Ahriman šēdan va šēda ayibatišn jutak yehevuntan.
15. Pavan gētiḥ pratum pavan dīn astopan ²⁸ yehevuntan.
16. Pataš vazitar ²⁹ va yeštar ³⁰.
17. Va azaš xortak yehevuntan.
18. Va roišn va minišn pavan veh-dīn-i mazda yasnan daštan.

¹⁶ Առատարութիւն, ձեռք բացութիւն:

¹⁷ afritah:

¹⁸ Առասպելեալ ասաջին մարդ:

¹⁹ Սեմ. amm:

²⁰ Երկիր:

²¹ Սեմ. ab:

²² Մարդ լինելս, մարդու կերպարանքս:

²³ Ասաջին այր եւ կին:

²⁴ Գործ, զբաղում:

Ուստի՞ բաշխահաճութիւն ¹⁶:

Ուստի՞ աններողութիւն:

Արդ զմեկնութիւն սոցա հոգին թէ եւ իմանայ, համայդդոյն եւ ի ձեռն միջնորդութեան ուսի իրատու ապագուման պարտ է խելամուտ լինել թէ:

Յերկնից եկեալ է իմ եւ ոչ յերկրէ գոյա-
ցեալ:

Արարած եմ եւ ոչ ինքնագոյ:

Ընդ Աւարմազդայ կապ ունիմ, ոչ Ահրի-
մանայ:

Ընդ հրեշտակս ազգակից եմ եւ ոչ ընդ
սատանս:

Յառաքինեաց սակի եմ եւ ոչ յանօրի-
նաց:

Մարդ եմ եւ ոչ սատան:

Աւարմազդայ արարած եմ, ոչ Ահրիմա-
նայ:

Ի պատուանդէ եւ ի տոհմէ Կայոմարթի
(եմ):

Իմ մայր Սպանդարամեա ²⁰ (է):

Եւ իմ հայր Աւարմազդ:

Եւ իմ մարդեղութիւն ²² (է) ի Մաշեայ
եւ ի Մալիանայ ²³ որք ասաջին պատուանդ
եւ տոհմ ի Կայոմարթայ էին:

Իմ վարդ ²⁴ սեփական եւ պարտականու-
թիւն այն (է) զի (հաւատացից թէ) Աւար-
մազդ էութեամբ համակ (միշտ) էր եւ հա-
մակ է եւ անուշակ ²⁵ տէրութիւն նորա ան-
կոր (է) եւ վճիռ ²⁶ եւ Ահրիմանայ (վախճան
է) կորնչել եւ աներեւոյթ լինել: Այսպէս
պարտիմ խորհիլ:

Եւս եւ զանձն (իմ) ըստ կամաց Աւար-
մազդայ եւ ամշապանդայ ուղղել:

Եւ յԱհրիմանայ սատանայէ եւ ի սաղրո-
նայ նորա խորհել:

Յաշխարհի աստ նախ ի դէնի հաստա-
տուն կալ:

Չայն զերազատել եւ յարդել:

Եւ ի նմանէ խորտակ ³¹ լինել:

Եւ զուշ եւ զուրուշ ի վեհ-դէն Մազդե-
զանց ունել:

²⁵ Մանջեանական (տես Կարնամակ Էր. 70):

²⁶ Սուրբ, մարութ:

²⁷ manidan, manishn:

²⁸ ustūwan:

²⁹ Vazitan = gozitan:

³⁰ yasthar (yasht = բաշտ) = կրօնական ծիսից
եւ ասանդութեանց ուղադիր (pratiqant):

³¹ ձաշակել, վայելել:

19. Va çut min zian, karpak min venaç, vehih min saritarh va rōšanīh min tarikih va mazdayasni min devayasni bara vazitan³³.

123. Datikar³⁴ nišman³⁵ kartan va pat-vand-i gētiḥ rayinitan; pataš tuxšak va azaš xortak yehavūntan.

124. Setikar³⁶ dhemik-i kašnezar kartan varzitan.

125. Ceharum gospanḍ datih varzitan.

126. Panjum çeh ayuk-i yōm⁴⁰ va çeh ayuk-i leliāh⁴¹ herpetastan kartan va xerat-i ahruban porsitan; va çeh ayuk yōm va çeh ayuk leliāh varz va avadanīh kartan; va çeh ayuk-i yōm va çeh ayuk-i leliāh vaš tamuntan va ramišn⁴⁵ va açaīšn⁴⁶ kartan.

127. Pavan denman avigoman yehavuntan aigh min karpak çut va min venaç zian; avam dost Auharmazd va dušman Ahriman, va raç dīn-i haduk.

128. Haduk raç-i hu-mat va huxt va huaršt, vehišt va rōšanīh va avizakih va akanarakih⁵⁰-i Datar Auharmazd hama yehevunt va hama yehevunet.

129. Haduk la raç-i duš-hu-mat va duš-huxt va duš-huaršt, duš-axu va tarikih va kanarak homandīh va harvisp avakih va margih va saritarh valman Ganak-Minōi yehevunt.

Hamat la yehevunt dayn danman dam yehevunet; amat la yehevunt dayn dam-i Auharmazd, va pavan farjam bara afsahet.

130. Va pavanaj denman avigoman yehevuntan aigh bunyatik tarin: ayuk datar va ayuk marodhinitar.

131. Valman datar Auharmazd mano harvisp niukih va harvisp rōšanīh.

Եւ զօգուտ քան զզեան, զվաստակ քան զվնաս, զվեհուածիւն³² քան զչարութիւն եւ զոռնութիւն քան զխաւար եւ զմարդեղնութիւն քան զզեւեղնութիւն ի վեր համարել:

Երկրորդ կին առնուլ եւ պատուանդ յերկրի հաստատել. նմա ինամա ունել եւ ընդ նմա (զկեանս) վայելել:

Երրորդ՝ յամաբ³⁷ արգաւանդ ստանալ եւ վարդել³⁸:

Չորրորդ՝ ոչխար ըստ օրինի վարդել³⁹:

Հինգերորդ՝ յերկր զմի (մասն) աւուր եւ զերկր մի գիշերոյ ի հրպետաւորան երթալ եւ խրատ ի լաւաց հարցանել⁴²:

Եւ զերկր մի աւուր եւ զերկր մի գիշերոյ վարդ⁴³ եւ ապառանա⁴⁴ առնել. եւ զերկր մի աւուր եւ զերկր մի գիշերոյ (սահմանել) ուտելոյ, հանգչելոյ եւ խաղաղանալոյ:

Յայսմ ապագուման լինել թէ ի վաստակոյ⁴⁷ շահ եւ ի վնասուց զեան (ծնանի):

Եւ ինձ բարեկամ Աւհարմազդ (է) եւ թշնամի Ահրիման եւ ուս⁴⁸ զեն յատուկ⁴⁹:

Յատուկ ուսի (են) բարի միտք եւ խօսք եւ գործք, վեհաստ եւ ոռնութիւն եւ սրբութիւն եւ անեղբորութիւն արարչին Աւհարմազդոյ որ միշտ է եւ միշտ լինելոյ է:

Յատուկ ոչ ուսի (են) զժամութիւն, զժուխտութիւն եւ զժվարութիւն, զժուրք եւ խաւար եւ եղբայրակութիւն եւ յամենայնի ապականութիւն եւ մահ եւ չարիք (որ) ի Գանակ-Մենուայ (են):

Եւ նա ոչ գոյր, (այլ) յապա ժամանակի եղև. նա ոչ գոյր յարարածս Աւհարմազդոյ եւ ի վախճանի անդոյ լինելոյ է:

Եւ սմին այսմ ապագուման լինել թէ բունք երկու (են). մին արարիչ եւ միւսն ապականիչ:

Այն (որ) արարիչ՝ Աւհարմազդ (է). նորա (է) ամենայն (որ ինչ) բարի եւ ամենայն ոռնան:

³² Բարութիւն (bah = vah):
³³ barguzidan:
³⁴ dū digar:
³⁵ Սեմ. nishman = nisā:
³⁶ seh digar:
³⁷ Գեանի հոյ:
³⁸ վարդել:
³⁹ Պահել:
⁴⁰ seh yak-i yom:
⁴¹ lail:
⁴² Լիւրս = Լիւրս եւ Լիւրս իմաստն է. Սուրբ եւ հոգեկիր մարդոցմէ (հրպետներէն) խրատ եւ հրահանգ ընդունել:
⁴³ վարդել:

⁴⁴ Զինութիւն = ապառ ուրջ հակառակն է ամապառ:
⁴⁵ arām:
⁴⁶ asāyish:
⁴⁷ Բարի գործք, միշտ ի հոգեւորն:
⁴⁸ Եւ ճանապարհ այն զոր Մազդէակենն գծէ:
⁴⁹ Այս «յատուկ» բառը ոմանք ayuk = yak եւ ամանք ճիշդ մեր գրածին պէս xaduk կամ haduk կը կարդան: Եւ որովհետեւ հայերէն «յատուկ» ունիւր թէ՛ շինուածքով եւ թէ՛ նշանակութեամբ նոյն՝ միւս ընթերցումը կը կարծես իւր պէր:
⁵⁰ kanar = եզր սահման, հուն. kanaragi հունար. անարարութիւն. akanaragi = անհունութիւն:

132. Avaš zak-i marodhinitar darvand-i Ganak-Minōi harvisp šaritarh va por marg-i druj-i piriptar.

133. Va pavan denman and avigoman yehevuntan aigh pavan aprunašni-i gan va šuptan-i tan va hamar pavan ceh tuš yehvuntan-i rustaxiz va tan pasin; vezartan-i cinavat puhāl va yehevuntan-i Sošioš, kartan-i ristaxiz va tan-i patin.

134. Avigoman yehevuntan val dat-i Ayriah va dīn paoriotkeših va minišn-i farum va huzvan rastiah va yednian hu-varziah dāštan.

135. Va levatman hamak šapiran pavan dat-i Ayriah yekavimunetan va aštih va hamih pavan hamak kar-i karpak. Levatman hamak šapiran pavan dat-i xop dinikih yekavimuntan.

Hic mano yehvunt homand, hic mano homand va hic mano min knō praz yehvunet hamak hamkerpak va ham-datistan yehevuntan.

136. Karpak pavan dat-ra vaduned avirtar madam yatunet aigh zak-i benepšman varzend pataš ahrubitar yehevund⁵⁵.

137. Va gopt aigh veh-din-i Mazdiyasnan makirunt, pataš avigoman homanam; la tan va la gan dušarmra va la veh zivešnih va la veš zivešnih va la min tan band bara varzišnih-ra min veh din-i mazdiyasnan laxvar yekavimunam; va pataš avigoman homanam; jut kēšan la sitayem va la burzem avašan pataš la ayimonam.

138. Maman pētāk aigh min minišnan va gobišnan va konišnan konišn-hamar.

* Արդի Զրադաշտեանց երբեք չեն ընդունիր այս երկարամտութիւնը զոր կը ջանան բարդացնել մեկ-մեկ. Ահրիմանով եւ իւր արքայականութեամբ հաւատարմութիւնը շատ են եւ այն այս համարն ալ անսովոր վեհութիւնը շատ են եւ այն այս համարն ալ կը ցուցնէ թէ այս վարդապետութիւնը զոնէ նուազ-բաւ իրարմիտ ժամանակ ընդունում եւ արժանաւորան իրարմիտ էր, ինչպէս մեր է. գարու մասն-ցած գարունութիւն էր, ինչպէս մեր է որ բուն հին նապիւրք ալ կը վկայեն: Հաւանութեան է որ բուն հին ժամանակները թերեւս ասորիք կը մտածէին եւ այս վարդապետները այնչափ ալ յատուկ չէին եւ ոչ որ ալ զարգացանքը անոնցմով Արշակունեաց օրով, այլ կը հետաքրքրուէր անոնցմով Արշակունեաց օրով, այլ յատուկ Մասնական ժամանակին աներկրայի ճշմար-տութեանց կարգը անցան:

Իսկ այն ապականիչն, խաբեբայն, մեղադարան — Երկնից, (նա է արմատ) ամենայն չարեաց նա գրուածն եւ վրիպեցուցիչ⁵¹:

Եւ այսոցիկ քանի մի իրաց ապագուման լինել թէ ի թռանել հոգւոյ ապականութիւն (լինի) մարմնոյ եւ համար յերրորդում գիշերի լինի⁵¹, եւ յարութիւն եւ մարմին եւ յետին: Անցք ընդ ճանապարհն կամրջի եւ երեւումն Սոսեանի⁵², յառնեն ի դատաստան եւ մարմին յետին:

Ապագուման լինել օրինաց Արեւոյ եւ զենի պարտաւոր⁵³ եւ միտս բարձրագոյնս եւ յեզու ուստիսս եւ ձեռս բարեմարդս ունի:

Եւ ընդ համայն գերորեարս ըստ օրինի Արեւոյ կենցաղավարել եւ հաշտ եւ համ (ընթանալ) ի համակ գործս բարիս: Ընդ համայն քաջորեարս ըստ օրինի գեղեցիկ զենի մնալ:

Ընդ բնաւ⁵⁴ այնտիկ որք եղեն, ընդ բնաւ այնտիկ որք են եւ ընդ բնաւ այնտիկ որ յայսմ հեռէ լինելոց են համակ համապաստակ եւ համադատաւորան լինել:

(Այն որ) բարիս որպէս օրէն է գործէ՝ զերկրիք երանէ. այն որ դանձն վարժէ (բարիս գործելոյ) սրբագոյն լինի:

Եւ ասել (յանձին) թէ զվեհեան մարդեղանց ընկալաց, նմա ապագուման եղից: Ոչ առ մարմնոյ (եւ) ոչ առ հոգւոյ սէր, եւ ոչ առ վեհեղեղութեան եւ ոչ առ երկայնակեցութեան եւ ոչ ի մարմնոյ բանտէ երանել եթէ հասանիցէ, ի վեհ զենէ մարդեղանց յետս զարձայց: Չմանէ ապագուման լինել (պարտիմ): Չգատ քէս ոչ գովեցից եւ ոչ բարձր արարից եւ նոյն ոչ հաւատացից երբեք:

Եւ այս յայտնի լիցի թէ ի խորհրդոյ եւ ի խօսից եւ ի գործոց չափի համար⁵⁵:

⁵¹ Ըստ Զրադաշտեանց, յետ մահու, հոգին երեք օր մարմնոյն շուրջը կը գեղերի եւ երրորդ գիշերին համարաւորութեան կը կանչուի:

⁵² Մազդէակեն վերջին մարդը որ պիտի երեւնայ Զրադաշտի սերունդէն:

⁵³ «Ամպարաբալ», եղիչէի, այն է նախնի հաւատացեալ զենի:

⁵⁴ Դիտելի է այս «բնաւ» գործածութիւնը, որ, ինչպէս առ մեզ, թէ՛ լայնատարար եւ թէ՛ ամենայն, եւմուր նշանակութեամբ կը գործածուի:

⁵⁵ Այս 136 համարը որ նախորդին գրեթէ կրկնութիւնն է, յետամուտ մեկնութիւն մը կ'երեւի:

⁵⁶ Հարցաւոր, պատասխանատուութիւն:

Maman axoy-i ast-homandan axoy avan-det minišn agriptar konišn griptar homand.

139. Maman anšotaan pavan konišn vadt denmanej çeh raç dayn tan-i anšotaan hanxetunt yekavimunet; pavan denman çeh raç çeh minō gaç va çeh druha raç yahsenunt.

Pavan minišn, vohuman gaç, va hašem raç, yahsenunt.

Pavan gobišn, xrat gaç va varun raç yahsenunt.

Pavan konišn spimāk-minoi gaç va ganak-minoi raç, yahsenunt.

140. Maman martum manoš denman çeh spaç⁶² zem⁶³ gopt min tan-i nepšman bara vathartan⁶⁴, minišn min dušmata va gobišn min duš-huxta va konišn min duš-huaršta aiti sipasdar yehevuntan va pavan sipasdarīh denman aigh tuban kartan aigh ruban val duš-axu la yemtunet.

141. Maman anšota paiti ganbio⁶⁷ amat min pošt-i abitar val karasman-i amitar vazrunet, adinaš Astuvīdat minōi-gač band-i val Zurman ramitunet, vad zivend-i karanā zak band la pavan minōi šapir va la pavan minoi šaritar min zurman bara kartan tuban; bara zak-i nepšmanan konišnih zak aharubu axar min bara vathirišnih⁷¹ zak band min zurman bara aopted⁷²; va zak-i drwand pavan zak-i hamband val duš-axu yedrunien.

142. Maman kola mano dayn gēth homand, cand sazet, bara kartan venaç-i dayn yedman va ragalman bara xavitunastan avat, bera min ker ayup gong ayup-aš la patuxšaih bara amat vaduniet. Denmanai herpetastan bara kartan va zend xavitunistan.

143. Ab, amm, parzand-i napšman-rā

⁶² Արարածոց: Իմաստն է. իղձմանքին չընդունած բանը ընկու չէ:

⁶³ Գաճ, բարձրություն:

⁶⁴ Խորհուրդ, բան և գործ, իւրաքանչիւրին երկու ծայր կ'որոշէ, մին բարի՝ միւսը չար:

⁶⁵ Բաճման (bahman) = Բարի խորհուրդը թելադրել:

⁶⁶ Որոգոր:

⁶⁷ Անբիմանայ:

⁶⁸ «Ապուս» է հայ բառը, բայց առժամը չստ հեռացած լինելուն՝ իմաստին հետեւեցանք:

⁶⁹ cham = chi man (chi am) = զոր (ոչ) ևս:

⁷⁰ barguzardan = Ի բաց թողալ:

Եւ թէ բարբ հաստեւոյ⁶⁶ բարբ չարութիւն լինել (զոր) միւսք մերժեն, (այլ) գործք ընդունին:

Զի մարդիկ (որ) գործեն ինչ՝ զայս երկու ուսն ի մարմնի մարդկան գոյնն հաստատեալ. (եւ) վասն այսց երկոյ ուսնց երեք երկնաւոր գաճք⁶⁷ եւ երեք դրուժ գաճք գոն⁶⁸:

Վասն մտածութեան, Վոհուման⁶⁹ գաճ և ցաման ուսն աւելնիւր կան:

Վասն խօսից՝ խրատու գաճ և ապուսում ուսն գոն:

Վասն գործոց Սպինակ-Մինով⁶⁰ գաճ և Գանակ-Մինով⁶¹ ուսն գոն:

Եւ թէ մարդիկ որք յայսց երկոյ չարաց զորոց խօսիմս զանձինս իւրեանց պաճապանիցեն, (իմա՛) զմիտս ի զժամութենէ, զիսոսս ի զժխօսութենէ, եւ զգործս ի զժվարութենէ, պարտին սպաստար⁶⁵ լինել և սպաստարութիւն այն է՝ կարել առնել զի հոգին ի զժոխս ոչ աղանիցի:

Քանզի մարդ ի սկզբան շարժման երբ յերանաց հօր ի գերեզման⁶⁶ մօր անցանէ⁶⁸. յայնժամ նմա Աստուծոյաւ Մինով-գաճ⁶⁹ բանա⁷⁰ զուլմար արկանէ և զկեանս ձիգս զայն բանա ոչ ոգւով բարութեան և ոչ ոգւով չարութեան ի պարանոցէ թօթափել մարթի:

Մի միայն իւր գործովք սրբութեան, յետ առաքինի կեանս վճարելոյ, այն բանա ի պարանոցէ անկանի: Եւ (եթէ) նա մեղաւոր (է), նովին իսկ համբանա⁷³ ի զժոխս իջանէ:

Քանզի ամենեքին որ յաշխարհի (առտ) են, որչափ ինչ հնարէ, չառնել փասս ձեռք և ուրիշ քաջ իմանալ պարտին, բայ ի խլից և համերց և յայնցանէ որք չունին իշխանութիւն զանձինս վարելոյ: Եւ (պարտին) ի հրպետաստան երթալ և զէնդ ուսանել:

Հայր, մայր, որդւոց իւրեանց զայս մի

⁶⁵ Գոհանալ:

⁶⁶ Իմա՛ «արգանդ» (տես Կարնամակ եր. 110 — Հ. 119):

⁶⁷ junbīdan, iunbash = կայսրի, խաղալ, ի կողմ դառնալ: Հոս կենսաւորութիւն, նկարումն սպաժի:

⁶⁸ Անգամին յորովայնէ:

⁶⁹ Այս պիղծ:

⁷⁰ կապ = band (բանա):

⁷¹ guzārish = vuzārish = վճարումն:

⁷² aufad (uftad):

⁷³ hamband (կապանօք պարանոցաւ):

denman end kar-i kerpak, pēš min dah-panj salek, bara amuxtān avat*.

Amat-aš denman end bara amuxt, kola kar-i kerpak farzand vadunien, abo va amm ghan yehevunet.

Amat-aš la hamozet va farzand pavan mosturih venaç vadunien, abo va amm ghan (la) yehevunet.

144. Pavan kerpak hamdatistan, pavan venaç jud datistan, va pavan niukih spasdār, va pavan pataharak xorçand, pavan astaneh balistan, pavan pahriz banīh karan tuxšak yehevunet.

145. Va min hamak venaç pavan patīt yehevunet, va venaç-i val pahal vazrunet dayn haçar bara val šikoniet.

146. Va varun va arzo-i avarun pavan xrat bara zanet, va az pavan xorçandīh, va xaešm pavan saroš, va arešk pavan hu-češmīh, va niaz pavan datvarīh, va anaštīh pavan aštīh va drujīh pavan rastīh bara zanet.

147. Va bara xavitunet aigh cinak-i va-hišt šapir va šatur-i minoi xuramtar va mata-i asman rōšantar, va man-i rošan garothman⁷⁸ va varz-i kerpak meš aoemet-i tan paçin. Mano vadhirīšn loit šaritaran pavan tuban patuxšaih al burzet, maman min burzišn avarun šaritarīh val tan vazrunet va vahih bara spōzet; pavan frahang xavitarih tuxšak yehevunet maman prahang toxm yehevunet azaš bar xratu; xrat kola do axvanih rayinišn.

Pataš gopt yekavimunet aigh prahang dayn paraxih pīrāyik va dayn šikastih panak va dayn astanih dastgīr va dayn tangih radihiak.

* Կամ խառն պարսկերէնի փոխելով՝ kull i man dar gīr (hastand), har chī saza (batavānand) az venās (gunāh) kardan bā yad (dast) wa riyl (pāy) dūr māndan bāyad magar ānhā ki kar wa gung bāshand wa hukm bi nafs-i khwīsh nadāstah bās-hand, wa nīz bāyad bi hīrbadīstān raft wa zand amukht. ab wa amm farzand-i khud rā pish az ānki pānzdah sālāh bāshand in chand kīrfah kārāh rā bāyad biyāmuzand.

⁷⁸ Ի բարի գործս:

⁷⁹ Սար (sar), Ուշ (hūsh) = խելք գլուխը ժող-

վելով:

⁸⁰ bahisht = արքայութիւն:

քանի գործս բարիս, նախ քան զտասն-հինգ ամս (հասակի) ուսուցանել պարտին:

Երբ նա զայս մի քանի իրս ուսոյց, (վասն) ամենայն գործոց բարեաց (զորս) որդին առնէ, հայր և մայր գոճ լինին:

Երբ նա ոչ ուսուցանիցէ, եւ որդին փոխարէն փասս հատուցանիցէ, հայր և մայր գոճ ոչ լինին:

Ի վաստակս համբատաստան⁷⁴, ի փասս դատ-դատաստան և ի բարութեան սպաստար և ի պատահարս անտրտունջ, ի ձախողւածս բարձր, ի պարհեցողութեան ջանադիր պարտին լինել:

Եւ ի համայն փաստուց զղջալ և ի փաստուց որ ի կամուրջ տանին ամենայնիւ զգուշանալ (պարտին):

Եւ զկիրս և զցանկութիւնս ապառուս ի ձեռն խրատու ցածուցանել և զազահու-թիւն՝ բաւարութեամբ և զցասունն սա-րուլութեամբ⁷⁵, և զնախանձ բարի հայեցողութեամբ և զնիւղութիւն՝ տուչութեամբ և զանհաշտութիւն հաշտութեամբ և զգրժո-ղութիւն ուսատութեամբ հարկանել:

Եւ հաւատարիմ լինել թէ տեղի վեհաստի⁷⁶ փառահեղ, և շատ⁷⁷ երկնից խրա-խաւէտ և զաւատ երկնից ուղնթար և տուն ուղն գերեզման⁷⁹ եւ վարդ բարի մեծ յուսա-տու մարմնոյ վերջնութիւն: Իսկ որ կեցին չա-բարար ի ժամանակի իշխանութեան⁸⁰, նոքա ոչ բարձրանան, քան ի իշխանութենէ ապա-ռում⁸¹, չարիք մարմնոյ հասանէ և վեհու-թիւն կորնչի, (և) ի վերայ հրահանգի⁸² կա-մակորութիւն իշխէ. զի հրահանգ տոհմ⁸³ է որոյ բերք նորա խրատ (է, և) խրատ գեր-կոսին աշխարհս արդասաւորէ:

Նմին իրի ասացաւ թէ հրահանգ ի փա-րախութեան⁸⁴ զարդ (է) և ի բեկման ա-պաւէն և յանձկութեան դաստակիր և ի թանգութեան վերահաս:

⁷⁴ Քաղաք (Արտա-շատ, Յաւի-շատ):

⁷⁵ mān = տուն, գերդաստան: (ūdmān):

⁷⁶ Գերեզման՝ արքայութիւն նշանակութեամբ:

⁷⁷ Ժամանակին երբ իշխանութեան տէր էին:

⁷⁸ Բանաւոր, չար:

⁷⁹ Խրատու և իմաստութեան:

⁸⁰ Սերմ (tukhm):

⁸¹ Բնագիր օրինակին մէջ prahangih անցած է, բայց կարծեմ թէ սպաղարկան սխալ կայ, քանզի իմաստը չկապուիր, և անզոյ թարգմանութենէն ալ կ'երեւայ որ paraxih պիտի կարգացուի որ է խաղաղ ժամանակ, ընդարձակութիւն զոր ունինք մեր «փա-րախ»-ին մէջ թէ և տուածով հեռացած:

148. Pavan aiših aiš afçoç al vadunit; mavan afçoçkar gabra afçoçbar, zatgadman va napritak yehevund, avašan farzand-i šayikih va artištār kam yehvunt.

149. Kola yōm hampurçi-ra feraz val anjuman-i šapīran vazrunet, mavan valman mano val anjuman-i šapīran vēš vazrunet kerpak ahraih vēš xalkunet.

150. Va kola yōm çeh bar dayn man-i atašan vazrunet, va ataš nyayišn vadunet, adinaš xastak va aharaiah vēš xalkunet.

151. Min azarišn-i ab va amm va sardar saxt paharizet aigh tan tun duçroban va ruban darwand la yehvunet.

152. Bara xavitunit min amar patiarak Ganak-Minoi darwand karinic çeh denman girantar bastan: vinašn-i cešm, la azmaišn-i goš, va çeh tigar druj-i anaštih.

153. Paitak aigh xoršit-i ham-cin-ra kola yom çeh bar val anšotan-i gētih framan yehbunet.

154. Bamdat denman yemlunet aigh Ahurmazd val lakum mano anšota homanīt, hamai yemlunet aigh pavan kar-i kerpak kartan tuxšak yehevunit, vad tan li zevašn-i gētiḥ pavan miyan vadunem.

155. Va nīmroz denman yemlunet aigh pavan nišman benepšman bavihunistan, va prazand varzitan va avarik x'iškariḥ tuxšak yehevunit; mavan vad tan-i paçin Ganak-minoi va vašuptegan min denman dam javitak la yehevunt.

156. Ayvarik gaç denman yemlelunet aigh min venaç zitan⁹⁹ kartan yekavimunit vad tan li bara amurzem.

157. Maman paitak aigh aitun cigon rošni-i xoršit val zamik yamtunet, avaš gobišn

⁸⁵ Ահիստ տալ կամ առնել պ. ի մէջ պարտաւել, արհամարհել է:

⁸⁶ Քաջ, արդիւնաւոր (Կարնամակ, էր. 120):

⁸⁷ Սակաւ:

⁸⁸ Առ ի հարցանել (consulter):

⁸⁹ Ի ժողովս արի արանց, առաքինեաց: Տարօրինակ պիտի թուին արդարեւ մեր դրած բառերը, բայց նոյն «եղբարք են մերկաւ բաժանեալ»:

⁹⁰ Հողի:

⁹¹ Այսինքն, զգուշանալ աչաց չտեսնել ինչ չար, ականջաց, չլսել ինչ զայն խոսողութեան եւ չտալ տեղի ոգւոյ անհաշտութեան:

Ուսեք երբեք արիստ մի առնէք⁸⁵, զի արիստակեր մարդ արիստակի, չարարախա եւ ատելի լինի եւ նոյա զաւակ արժանաւոր եւ արդիւնաւոր⁸⁶ քամ⁸⁷ լինի:

Յամենայն աւուր, համփորձութեան⁸⁸ սակա, ի հանգամանս⁸⁹ ժպրհաց երթիցէ. զի այն որ ի հանգամանս ժպրհաց ստէպ երթայցէ՝ վաստակ եւ սրբութիւն առաւել ստանայցէ:

(Եւ որ) յամենայն աւուր երիցս ի տուն կրակի երթիցէ եւ զկրակի պաշտօն կատարիցէ, նա ինչս եւ սրբութիւն բազում գտանայցէ:

Եւ ի նկելոյ գհայր (իւր) եւ զմայր եւ զմեծաւորն յոյժ (զինքն) պարհեցէ զի զանձն ի դարովանս եւ զուրուն⁹⁰ ի դրուանդ (Ահրիման) մի մատնեցէ:

Գիտելի է զի յանհամար պատահարաց Գանակ-Մինովայ դրուանդայ առ ի գերծանել՝ զերիս զայստակի մեծապէս կուպել. տեսութիւն աչաց, չլսել ականջօք եւ երբորդ միւսն՝ զրուժ անհաշտութեան⁹¹:

Յայտ⁹² զի խորաշեն⁹³ համաճեմ⁹⁴ զամենայն օր, երիցս, մարդկան աշխարհի հրամանս ապ:

Ընդ արշալոյսն զայս ասէ թէ Ահուրմազդ ձեզ որ մարդիկ էք համօրէն ասէ թէ վասն զործ բարի գործելոյ ջանադիր լերուք եւ զմարմին առ ի կեալ յաշխարհի միջնորդ համարեցայց⁹⁵:

Եւ ի միջօրէի զայս ասէ թէ. կին ձեզ ամէլոյ եւ զաւակ վարդելոյ եւ այլ ինքնակալութեան⁹⁶ ջանադիր լերուք: Զի մինչ ցմարմին յետին Գանակ-Մինով եւ ապականաւորութեան⁹⁷ յատի կենաց զատ ոչ լինին⁹⁸:

Յերկոյեան պահու այսպէս ասէ թէ ի վրաս ուսեք հասուցանելոյ զգոյշ լերուք զի ձեզ եւ ես թողից (զմեզս ձեր):

Եւ (այս) յայտնի լիցի թէ այգոյն զիւրոյն ուշնութիւն խորաշենի ի ցամաք¹⁰⁰ հա-

⁹² Յայտ լիցի:

⁹³ Արդիւն:

⁹⁴ Դիտելի է այս բարդութեան զեղեցիկ նոյնութիւնը պարսկականին հետ:

⁹⁵ Կարգը Բ. դէմք կը պահանջէ «համարեցի»:

⁹⁶ Բայց պահեցինք ինչպէս որ էր:

⁹⁷ Գործելու պարտականութիւններ:

⁹⁸ Ստանայ եւ իւր արբանեակք, զեւք ապականաւորութեան:

⁹⁹ Այս կեանքէն չեն դատուիր, իմա՛, մարդուս օձիքը չեն ձգեր:

¹⁰⁰ zitan = կենսաւոր, մարմնաւոր:

¹⁰¹ Յերկիր:

val zamik yatunet Mano dayn havih¹ ait homand, pavan minišn va gobišn va konišn, Mitox² la minit, la yemlunit, va la vadunit. Pavan nīrūk-i Yezdan va raç-i xrat, va az raç-i dīn zivandakih mehim³ tuxšit va bara nikirit⁴ aigh axarij amat arz-i kerpak angōn raba va akanarak homand, Ganak-minoi pavan nehuptarih⁵ va hanakih handaxtarih va Auharmazd aškarak judtarih angōn konišn zak katarja mano min dīn-agaçian pavan kar-i kerpak kartan tuxšak az-aš avartaktar yehevunet.

158. Zak denman hazarak ruišman mano vahih vahni sarilariḥ amar mazdiyaçnih hocar va dīnaštih prahest date dīno ho-ska-rešn-i šapīran va prarun konišnan an-sadhikaran vazrunte kart.

Va Ahariman va šedanan aškarak cigonšan denman daxšak laxvar veraišnīḥ zaman-i aveçahinašn-i.

Mitraan drujan va šedayadh badheyaran dīn-i hamestaran hu-humētiḥ-i veh dahišn (bara) min azi-dahakan cand patvastarih kešvaran-i Auharmazd datistan ait. Kola aiš pavan Vohuman aštih maçinišn pavan dīn avraç-i xrat porçišn pavan xrat raç-i ahraih vadhoišn pavan raç-i rātiḥ rubano aurvazinašn pavan hunar šem bavihunišn; pavan xayr-minišnīḥ dost anduzišn; pavan balistanīḥ homet paçandišn; pavan hēm vehih handuzešn; pavan aharaiah raç-i rōšan grothman veraišn.

Tameman min nepšman hu-konišn varzit avaš bar vaštamuniaet.

¹ hayāt:

² Դեւ ստութեան:

³ mas, նպ. mih = մեծ:

⁴ nigaristan = նայել. հայել:

⁵ arz- arzash = արշ = վարձ:

⁶ nihuft, niauftan = ծածկել յաչաց, աներկ:

այթ լինել:

⁷ Աշխարհի տեսողութիւնը մի քանի հազարեակ:

⁸ Նշանի կը բաժնեն Զրադաշտեանք որոնց իւրաքանչիւրին Զրադաշտ տեսողէն մարդարէ մը պիտի երկնայ:

⁹ Դարման, հնար, ապաւին:

¹⁰ Դեռիմազդեանք որ համեստք եւ համեստական:

ալ կը կոչուի. որ անտարակոյս մեր «համեստ»ը պէտք է լինի:

սանէ եւ նա գով (խօսս) ի ցամաք ուղղէ թէ. Ո՛րդ դուք որ ի կեանս էք, խորհրդով եւ բանիւ եւ գործով զՄիտոխտայ մի՛ խորհիք, մի՛ խօսիք եւ մի՛ զհետ երթայք:

Օգնականութեամբ եզգանայ եւ ըստ ուսհի խրատու եւ ըստ ուսհի դէնի կենցաղաւարել մեծապէս փոյթ լիցի ձեզ եւ նկատեցէք զի հուսկ ուրեմն արժ⁵ վաստակոց այնչոյն բարձր եւ անասման լինելոց է (եւ) Գանակ-Մինով բարձր ի միջոյ եւ յապականութիւն զարձցի եւ Ահարմազդ աշխարայ զատեցէ զայնչոյն գործողս (զի) իւրաքանչիւր ոք ի զենակահից, առ ի գործս բարիս գործել ջանադիր (լիցի) եւ ի նմին հաստատուն կացցէ:

Յայտ հազարեկի⁷ յետնում, նոքա որ ի վիհիւնի իցեն՝ (յերեսաց) չարութեանց անհամար, ի մազդեանութեան բարի ճար⁸ (զայցեն), եւ որք զգենհաշտութիւն պաշտեն, (որ ինչ) յազազս դենի (իցէ) յառաքինեաց եւ ի լաւագործաց ուսցին եւ յանտուզից զգուշացին:

Եւ Ահրիման եւ սատանայք աշխարայ որպէս ենն, յայտ նշանէ զմերձ լինելն ժամանակի իմացին:

Միհրդրուժք եւ սատանայապաշտք (որիւնք) զենի համեստարաց⁹, բարի յուսով վիհագունից (զերծեալ) յԱժի-Գահակայ¹⁰ պատուաստեցին ընդ աշխարհս ուր Ահարմազդայ զատաստան տիրէ¹¹: Ամենայն մարդ որ ընդ Վոհումանայ¹², մեծ լինիցի, յազազս դենի եւ ուսհի խրատու փութիւն արացէ¹³, ի ձեռն խրատու գոհ սրբութեան գացէ եւ ուսհի հատուկեան¹⁴ հոգին հանգիցէ. հնարադիտութեամբ անուն ժառանգեցէ. բարեմտութեամբ բարեկամս յաւելցէ. բարձրութեամբ (իւրով) յոյս ունիցի զովիւր լինելոյ. հեմով¹⁵ վիհ լինիցի. սրբութեամբ գոհս ուշն գերեզմանի¹⁶ վիրացի¹⁷: Ասա յիւրոց բարի գործոց վարդելոյ՝ (անդ) բերս վայելիցէ¹⁸:

¹⁰ Աժգահակ:

¹¹ Կապաշտք տեսնելով որ դիւաց իշխանութեան տգտեցան, լաւագոյն յուսով Մազդեանց կը յարին:

¹² Բահման (Որմզդի ստեղծած Ուրոց առաջինը, բարձրագոյնը):

¹³ Կրօնական պարտականութիւնները ուսանելու համար գիտցողներէն հարցնել:

¹⁴ Մեծանմութեան, ստատաճեանութեան:

¹⁵ Բարք, բոյս բարուց (խոհեմ = բարի բարք):

¹⁶ Երկին:

¹⁷ virāstan, pirāstan = վիրամ, յարգարեմ:

¹⁸ Այս աշխարհիս մէջ իր ունեցած բարի գործոց համեմատ, հոն պաշտել պիտի վայելէ:

159. Tan hōš¹⁹-humand, xaditun kar-i kerpak vadunien, maman ruban ait la tan minoi ait.

La gētih tan-ra azarm-i ruban bara al ši-kunit, al pramušit.

Pavan azarm-i ruban aiš parçavandih-i cabno-i gētih kamak mehim zak mandum al yedrunet; mano tan-i ton val pahal va rubano val patfraç yemtunet.

Bara val zak mandum yedrunit mano-š bar-i rāmišn hamak rāmišnih yehvunih.

Hu-konišnih va niuk konišnih varzī min tuxišn va zerhunih min dahišnaj va dahišn min x'ahišn va x'ahišn min hōš va hōših min minoi danišnih, va zak avzar mano ait, yehvunt va yehvunet.

Pataš xavitunihit nukdatarih veraišn va amuxtarih mandavaman virast kola sazēt kartan, çut x'astari vispan pavan kola do axvan rast çayinišn.

160. Denman-aj paylak aigh pavan dīn goš dayn yāhsunit pašum gah anšotaan mano homanit mazdiyaçnan kešvar, ašnavit zak danak gobišn prarun andarz Auharmazd va amšaspandan.

161. Pavan hošayin gaç madam yekavimunit hoš-hōmandan, datiah yedman va rōi pavan gōmēz-i gospendan xalunit³¹, pavan miah³²-i pak xalunit va datiah³³ vastarg³⁴ pakiah³⁵ pušit, va pavan nīrang-i dīn-i mazdiyaçnan aibiayehan bast, pavan minišn va gobišn va konišn frarun minišniah ruban-rā kar-i kerpak vadunit, va ahraih purçitar yehvunit.

Lidenman mandum vustaxan šikunt yekavimunit, vad Auharmazd xotai zivišn-i gētih pavan miyane šikunt, pēš min zak mano

¹⁹ Ձենդ աօժօ կը յիշեցնէ մեր «յաւշ» (յօշ)ը եւս եւ «ոչ»ը, իբր քայքայելի:

²⁰ Փակասեալը յետաժուտ մեկնութիւն կ'երեւի: Իմաստն է. Ի ֆիւսս հոգւոյն մարմնաւոր բարեաց ետեւէն մի՛ ինքաբ:

²¹ Կարողութիւն, յառաջ կու գան:

²² Միանին Վղեր = սեր:

²³ afzār = գործիք, միջոց, հարստութիւն (իմա՝ երկնաւոր իմաստութիւնը):

²⁴ Այսինքն՝ իմաստութեամբ:

²⁵ Հանդերձել, պարտաւար (pīrāstan):

²⁶ Կրօնական բաներու մէջ հրահանգուելու հոմար:

²⁷ Բարձր համարում վայելող, մեծարող:

²⁸ andarz = խրատ, հրահանգ:

Մարմին ապականացու, (է, վասն որոյ) ջանա՛ զբարիս գործել, զի հոգին է, ոչ թէ մարմին երկնաւոր է:

(Նմին իրի) մի՛ վասն մարմնոյ վիշտ հոգւոյն հասուցանէք եւ մոռանայք զայն:

Տանջելով զհոգին, ոք, կորստական ընչից կենցաղոյս կամակար յոյժ (այնց արարող) ²⁰ մի՛ լիցի, որք զմարմին ձեր ի կամուրջ եւ զհոգին ի պատուհաս արկանեն:

Չհետ այնց արարող երթիջիք որոյ բերք խաղաղութիւն, համակ խաղաղութիւն իցէ:

Գեղեցիկ գործ եւ բարի գործ վարդին ²¹ ի ջանից եւ սերին ²² ի տուչութենէ եւ տուրք ի խնդրուածոց եւ խնդրուածք ի յուշոյ եւ ուշ յերկնաւոր իմաստութենէ եւ սա աշխատ ²³ որ է, էր եւ եղիցի:

Այսու ²⁴ իմաստիք բարի վարս վերայել ²⁵ եւ ուսանել զայն ինչ պատրաստել, ամենայն (որ ինչ) արժան (իցէ) առնելոյ՝ յօգուտ անձին, առ ի յերկնային կեանս պաշտպանութիւն զառնելոյ:

Եւ այս յայտնի (լիցի) թէ վասն զենի ²⁶ ունին զիք յառաջագահ ²⁷ մարդկան զուք որ էք ի մարդեգանց աշխարհի, լուարուք զայս իմաստուն բանս զերազոյն անդարձի ²⁸ Աւհար-մազդայ եւ ամշասպանդից ²⁹:

Ընդ արշալոյսն վաղ յարեցեն ուշիմ որեւոր, ըստ օրինաց զձեռս եւ զերեսս գործիքով ³⁰ ոչխարաց թացցեն, (ապա) ջրով սրբով լուսացեն եւ ըստ օրինաց զձեռսս մաքուրս զգեցցեն եւ ըստ օրինի զենի մազդեգանց զօտի ընդ մէջս անցեն ³¹ եւ խորհրդով եւ բանիւ եւ գործով առաւելապէս հոգացեն վասն հոգւոյ գործ բարի կատարել եւ սրբութեան ի փութելի լինել:

Իսկ եթէ այսոքիկ վստահարար ³² զանց առնիցին, թէ Աւհարմազդ Տէր զկեանս աշխարհիս այսորիկ (իրբեւ) միջոց ետ (մեզ)

²⁹ Երկնային Ողւոյց (հրեշտակք եւ հրեշտակապետք):

³⁰ Ոչխարի, մանաւանդ կովու մէջ (յորմէ կով-մէջ)ով ձեռքերը թրջելը Ձրաղաշտան սրբութեանց մէջ առաջին անգիտն ունի (եղիւնէ զովեղբ):

³¹ alūdan, ālā'īnidan:

³² miyāh (ջուր):

³³ dād (գառ) = օրէնք:

³⁴ Չգետ:

³⁵ pāk:

³⁶ Փարսիներ առ հասարակ միջեւ հիմա այս դօտին (kushti) կը կապեն:

³⁷ Իմա՝ յանդգնարար (vustākh = gustākh = վստահ):

Astividat madam yemtunet, va vad³⁹-i sarītar⁴⁰ madam val karp yetibunet, va vašupet kalput⁴², va vīr, va būd, va xaiah, va tan min kalput jutak vadunien, kalput valman rīman⁴³ va akar yehevunet; vad Soçianç tan paçin vadunien, hoš va vīr va būd va xaiah va tan va kalput anšotaan ayuk val dut la gumizet. Axar kalput-i martuman angōn homanāk cigon draxti amat zaritunet va ruyet va afzayet va vaxšet.

... tablund va paskunt va vazinend, madam val ataš hanaxtund va ataš çuzet va gokaret, va vat-i arta dayn val gehan pazgunet xak, axar bara velman mano zaritunt ayup xaditunt ayup la xavitunet aigh aš napšman yehevunet ayup la yehevunt.

162. Axar min martuman dayn gētih velman burzišnitar kola pradehēsnihi x'astak bara val anduzih mano pāvan kar-i kerpak kartan anduzet, va levatman x'īšavandan va dostan va jud dīnan anšotaan mitro val al darujet, va nap va patvand-ir napš man-ra zak avarun mitro-andaruj al zaritunet pavan duš-mat va duš-huxt va duš-huaršt.

163. Yazī * humate mayniat, huxtem vacem mrvat huarštē vereziat šiaotnem.

Maman yat humt minet pavan minišn va huxt yemlunet pavan gobišn va huaršt varzet pavan varzišn, bara avasparet zak napšman rōban pavan pēšum axvan.

Pavan humt va huxt va huaršt maman çpīnak minōi ait minišn, humt, va gōbišn huxt, va varzišn huaršt dīn dahešnih avizakih⁴⁹ dīn mazdiyeçnan pēšak⁵⁰ xuhēmih va rastak aharaiah.

164. Yazī dušmatam miniat, duš-huxtem vacem mroāt, duš-vareštē vereziat šiaotnem maman yat dušmat minat pavan minišn va duš-huxt yemlunet pavan gobišn va duš-hua-

³⁸ Նախ քան զգալն Դիւի մահու:

³⁹ - ⁴⁰ bād-i sarītar:

⁴¹ karp = կերպ, կերպարանք (իմա՝ երես):

⁴² կաղապարով վերացեալ նախնական տիպ մը

կ'իմանան մարմնոյ:

⁴³ rīman համառօտը կ'երեւի ahrīmanի որ է

պիղծ, անսուբբ:

⁴⁴ Դրախտ պ.ի մէջ ծառ նշանակութեամբ կը

գործածուի:

նախ քան զայն զի Աստուծոտա գայցէ ³⁸, յորժամ հոգմ սաստիկ ընդ կերպարանս ⁴¹ ընչէ եւ ապականէ զկաղապարն ⁴² եւ զուշ (մտաց) եւ զէութիւն եւ զկենդանութիւն եւ մարմին ի կաղապարէ անջատի, կաղապարն անսուբբ եւ անկար լինի եւ մինչեւ ցերեւունս Սոսիանայ եւ ցմարմին յետին ուշ եւ միտք եւ էութիւն եւ կենդանութիւն եւ մարմին եւ կաղապար մարդկան ընդ միմեանս ոչ խառնին: Վերջապէս կաղապար մարդկան այնպոյն է զիգոյն զրախտ ⁴⁴ որ տնկի եւ բուսանի եւ աճէ եւ բաշխէ ⁴⁵:

(Իսկ եթէ բեկանի) կոտորեն եւ հատանեն, ի հուր արկանեն եւ հուր այրէ եւ լափէ եւ հոգմ սաստիկ ընդ բնաւ հոսէ զհոգ (նորա) մինչ յետ այնորիկ նմա որ տնկեաց (զնա) չճանաչել թէ արդարեւ ի՞նչ էր նա թէ ոչ:

Նմին իրի ի մէջ մարդկան (որ) յաշխարհի աստ (են) նա աւելի բարձր (է) որ զառաւորութիւն ընչից զոր հաւաքէ՝ առ ի գործ բարի գործել հաւաքիցէ եւ իւրոց ազգականաց եւ բարեկամաց (օգնիցէ) եւ զատուկն մարդոց ուխտին ոչ դրժիցէ. եւ մերձաւորաց եւ պատուանդից իւրոց որ ինչ գործ ապառուս դրոժանայ է ոչ գործիցէ դժմտութեամբ, դժուխտութեամբ եւ դժվարգութեամբ:

Գրեալ է (ի գիրս ⁴⁶ թէ) բարիս խորհիցին, խօսս ընտիրս խօսիցին եւ վարս ցուցանիցեն արժանիս:

Քանզի որ բարիս խորհիցի մտօք, եւ բարի բանս աւիցէ խօսիւք եւ բարի վարդիցէ ⁴⁷ վարուք անգէն ապասպարէ ⁴⁸ զհոգի իւր յառաջին (զահ) երկուց աշխարհաց:

Չի միտք եւ խօսք եւ վարք Սպինակ-Մինովայ են, (նոյն) միտք բարի, եւ խօսք բարի եւ վարք ընտիր՝ բաժին վճիտ (են) զենի մազդեգանց եւ ունակութիւն խոհեմութեան եւ հիմն սրբութեան նորա:

Գրեալ է (եւս) որ դժմիտս խորհի, դժբախտ բանս խօսի, դժվարութեամբ վարէ աշխարհանս, (այնու իսկ) զի որ դժմիտս խորհի խորհրդովք, եւ դժուխտս խօսի խօսիւք, եւ

⁴⁵ Արդիւնս տայ:

⁴⁶ յԱւետար:

* Սա թուի լինել Սեմական որոյ արար ձեւը կու գայ waz'a և yazi'u = հաստատեալ, եղեալ:

⁴⁷ varzidan = վարդել, իմա՝ առնել, կատարել:

⁴⁸ sipārish: — pīsh, pīsham = առաջին:

⁴⁹ Աւիգակ = աւիգակ = վիճակ, վճիտ = մա-

բոր:

⁵⁰ pīshah = արուեստ, գործ:

rešt varzet pavan varzišn bara avasparet zak-i napšman roban pavan vattum axvan pavan dušmat va duš-huxt va duš-huaršt mavan Ganak-minoi ait minišn duš-mat va gobišn duš-huxt va varzišn duš-huarst dīno judakih va pešak Aharmokih va rastak pi-riptarih⁵³.

165. Raba aomet-i kerpak-rā, venaç al vadunay; pavan jovanihi vustaxan al yehevunit; hoš-homandan anšotaan mavan kebad aišan pavan apurnaik min gētihi vedhart va an-bīn va a-petak yehevunt homand; vad dir zaman patayet, bara axarij frajam daštan va an-bīn va apetak avaet. Bara kūn denman vadunim mandum-i frašo-keretihi avaet dir zaman patayet va la vašupet.

166. Tuani hošiar aigh tan vidharet min kar-i gētihi zak-i geramik nazuk kalput yedru- ned va pavan cinak-i framušin. vadunien, tamman hu ayebat bara hanaxtund, denman yōm framuštar va anayibattar yehevunet.

167. Va yehevunt yat denman gēhan; levatman aišan mano patkarend va drun la yazbahund, val valman ruban, havand-i staišn homand yemellunet mano lak tan-i most-homand garzašnih yehavunem yaxsunt homanem.

168. Andarzāi min danakan, min gopti pešinikan vad lekum bara vedhareh pavan rastih dayn gēhan yat makirunit yehevunt çut-i do gihan.

169. Pavan gētihi vustaxan al yehevunit kebad arz dayn gehan, mavan gētihi pavan aiš bara la šikunt homand, va la košk va ahu man va šatih pavan rabbmaman yehvunet.

Va mavan nazet getiyan cand xotayan velmanšan spah-patani xaditunt homanin,

⁵¹ Ահարմոզ, Ահմոզ = սրբապետ, հերձուհու, հերձուհու:

⁵² Բոլոր այս ճապող գրությունները, ինչպես և հայտնի է, չեն անհամապատասխանում իրականությանը, չեն արտացոլում իրականությունը: Համաձայն է որ գրությունները խառնուրդ են մեջը գործող գրությունների և զանազան:

⁵³ firītārī (firīb = v'irīb = վրէպ):

⁵⁴ Եթե կամիք որ ձեր բարի գործը վարձքն ընդունի:

դժ-վարքս վարէ վարուք, ապաստարէ զիւր հոգին ի վատթար տեղի (երկուց) աշխարհաց, վասն դուժ մտաց եւ դուժ խօսից եւ դուժ վարուք: քանզի Գանակ-Մինովայ են իմացուածք դժմիտք եւ խօսուածք դժուիտ եւ վարք դրժ-վարք եւ դենի ջատկութեան (են) եւ գործ ահարմոզայ⁵¹ եւ հիմն վրիպտարութեան⁵²:

Առ բարի յուսոյ վաստակոց⁵⁴ վնաս (մեղս) մի՛ գործէք: Յովանութեան⁵⁵ վատահ մի՛ լինիք: (Գիտաստէք զի) ի բարեբաւոյ մարդկանէ բազումք են որ ի տիւ մանկութեան յաշխարհէ ելին եւ անտես եւ անյայտ եղեն: Եւ նոքա որ բազում ժամանակս կեան՝ հուսկ ապա վախճան ունել եւ անտես եւ անյայտ (լինել) պարտին:

Վասն որոյ գուն⁵⁶ այժմէն գործեսցուք հրաշակերտս (առնել) որ երկար ժամանակ տեսցին եւ մի ապականեսցին:

Կարողութիւն⁵⁷ ուշոյ որով մարմին վճարէր զկարս (զիրս) կենցաղոյս եւ յարգի եւ նազիկ կաղապարս այս անջատեսցին եւ ի տեղի մոռացութեան երթիցեն: յայնժամ որ ինչ կար յիշելի ի մոռացոնս դառնայցեն եւ յետ աւուրց ինչ անյիշատակ եւ անյուշ լինիցին:

Եւ մնացեալքն յաստի կեանս ազգականք իւր որք (եթէ) պայքարին եւ սեղան ոչ յարգարեն վասն նորա հոգւոյ, (յայնժամ) արժանագոյն այն ասէ: Ես, գէշնջ, թշուառականք, բողոք բարձից:

(Այժմ) անդարձս ինչ յիմաստնոց (եւ) յասացուածոց նախնեաց ձեզ վճարեցից առ ի ռաստութիւն յաշխարհի զի օգտեցիք յերկուս կեանս:

Յաշխարհի աստ վատահ մի՛ լինիք բազում ընչից աշխարհի, զի աշխարհս ոչ ումեք մնայ եւ ոչ սրահ եւ գեղեցիկ տուն եւ շատութիւն (ուրախութիւն) տեղանց իւրեանց մնացեն:

Եւ որք սիգանն նազանօք յաշխարհի իրրութէ տեարք (իցեն) նոքա (եւ) սպահա-

⁵⁵ Տարբերակ իբրեւ բաց հայերէն բուն բան է jawānī ին (մանկութիւն) լա. juven, գոր «յովան», «յաւան» հայացուցեր են նախնիք (յաւանակ կապեալ — Աւետ.), իմա՝ բուռակ, մատաղ էջ:

⁵⁶ Կարծեմ թէ մեր «գուն»ին ճիշդ ազգերն է այս kundu:

⁵⁷ Կրնանք լռելիայն իմանալ հոս (ի մտի կալա-րութ զի եկեսցեն ժամանակը յորս):

va mes sardarih madam anašotaan, velmanšan mesih vēš yehvunt, va minitar bara satunt homand dayn gehan aigh lenman mestar⁵⁸ homanīm dayn gēhan, velmanšan avraç vazrunt homand, levatman darte bara satunt homand.

Madam aišman kola mano cigon denman xaditunet, meman-rāi veçtaxan yehevunet?

Amat vastar⁵⁹ dayn gehan la yahsenunit va gētihi pavan aspanj⁶⁰ va tan pavan yahsun; kerpak pavan natruntan yahsunit.

Amat val tamamen avayet vazruntan, bara mitre datobar-i rast šat va dirzivišn va praxan⁶¹ ahu-ruban va pirozkar kam-anjam yehevunit.

⁵⁸ mas = mih = միհ, յորմէ mastar = mihtar իբր մեծթար:

⁵⁹ Vastar = vustar = vustākh (վատահ) = gustākh:

⁶⁰ aspanj = sipanj = սսպնջ:

⁶¹ Mihr-yazad, Ոգի արդարութեան եւ ուղղութեան եւ հաւատարմութեան:

պետք իցեն եւ մեծ սարդարք ի վերայ մարդկան, որոց մեծութիւն առաւել իցէ եւ իմաստնադոյնք իցեն յաշխարհի եւ (ասիցեն յանձինս) թէ մեք մեծագոյն եմք յաշխարհի, նոքա հողամաղ լինելոց են եւ ի փոշի դառնալոց:

Եւ զի մարդկան ամենեցուն այս (վախճան կայ մնայ), ապա առ ի՞նչ մարթի վատահ լինել:

Վասն այսորիկ վատահ աշխարհի մի՛ լինիք եւ զաշխարհ իբր ասպնջական մարմնոյ համարեսցիք եւ գործս բարիս առնել փութասցիք:

Քանզի անդր պարտիմք չունել, առաջի Միհրայ⁶¹, դատաւարք ռաստի (ուր) շատութիւն⁶² եւ երկայնակեցութիւն եւ խրախուժիւն (զտցեն) եւ պերդդեք⁶⁴ եւ զամազիւտ լինիցին:

⁶² Բաւականացումն, գոհացումն ըղձից:

⁶³ farākhī = խրախուժիւն, իմա՝ ազատ արձակ վիճակ:

⁶⁴ Յաղթականութիւն ի մարտի ընդդէմ մոլեկան կրից: Յորինուածութիւնը «համոզկիւր»ի, «աղօթկիւր»ի հետեւողութեամբ է:

(Շարունակելի):

ՊԵՏԱԿԱՆ ԶԵՅ ՄԵԼԿՈՒԹԵՐՆԵՐ

(Շարունակելի):

Սէր կը հրատարակէ Ընկերութեան Կանոնագիրը, որ 16 կէտերէ կը բաղկանայ. 1. Ընկերութեան նպատակն է՝ առանց որեւէ կուսակցութեանց եւ կամ խոռվիչ քեյաղքութեանց ուղղակի կամ անուղղակի մասնակցի ըլլալու՝ Սամաքիոյ քաղին յառաջագիւղութեան քէ՛ միւքապէս եւ քէ՛ բարոյապէս յօժարակամ նպաստել: 2. Ընկերութեան ամէն մէկ ձեռնարկութիւնները ազգային Սահմանադրութեան կանոնացը համաձայն պիտի ըլլան: 3. Ընկերութիւնս բամաձայն պիտի ըլլան: 4. Ընկերութիւնս բամաձայն պիտի ըլլան: 5. Ընկերութիւնս բամաձայն պիտի ըլլան: 6. Ընկերութիւնս բամաձայն պիտի ըլլան: 7. Ընկերութեանս տուրքը մէկ բաժինը ամիսը հինգ դուրու է: 8. Ընդհ. ժողովը միւսը հինգ դուրու է: 9. Ընդհ. ժողովը միւսը հինգ դուրու է: 10. Գործ. ժողովը... տասներկու հոգիէ բաղկացեալ է, որոնք Ընկերութեան բոլոր գործերը ինք կը տնօրինէ⁸²:

15. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (1862)

Հիմնուած է 1862 Մարտ 1ին՝ «Սամաքիոյ մէջ ազգային ընկերական կեդրոն մը կազմելու եւ գանազան ձեռնարկութեանց արքեամբը բարեգործութիւններ ընելու նպատակաւ⁸³»: Իր Կանոնագիրը շատ ուշ՝ 1871ին կը հրատարակէ Մասիս եւ ունի 10 Յօդուած, որոնցմէ առաջինը կ'ըսէ. «Ամեն Հայ որ Ընկերութեան օրէնքներն կ'ընդունի՝ կարող է Ընկերութեանս անդամ գրուիլ, մէկ անգամ միայն մէկ օրով. լիւր տուրք վճարելով»: Ընկերութեան Կանոնադրութեան Քննիչ Յանձնաժողովի անդամներն են. 3. Արշակ,

⁸² Սէր, 1862, էջ 161:

⁸³ Մասիս, 1871, Թ. 1156: